

Orijinal Kaynak: Berry, John W. (2011). "Integration and Multiculturalism: Ways towards Social Solidarity", *Papers on Social Representations*, Volume 20, pp. 2.1-2.21.

Atıf Şekli: Berry, John W. (2016, Ocak 11). "Bütünlük ve Çokkültürlülük: Sosyal Dayanışma Yolları", Çev. Şahsinem Bedirbeyoğlu, *Sosyal Bilimler*. sosyalbilimler.org/butunluk-cokkulturluluk-sosyal-dayanisma

Bütünlük ve Çokkültürlülük: Sosyal Dayanışma Yolları

John W. Berry

Türkçesi: Şahsinem Bedirbeyoğlu

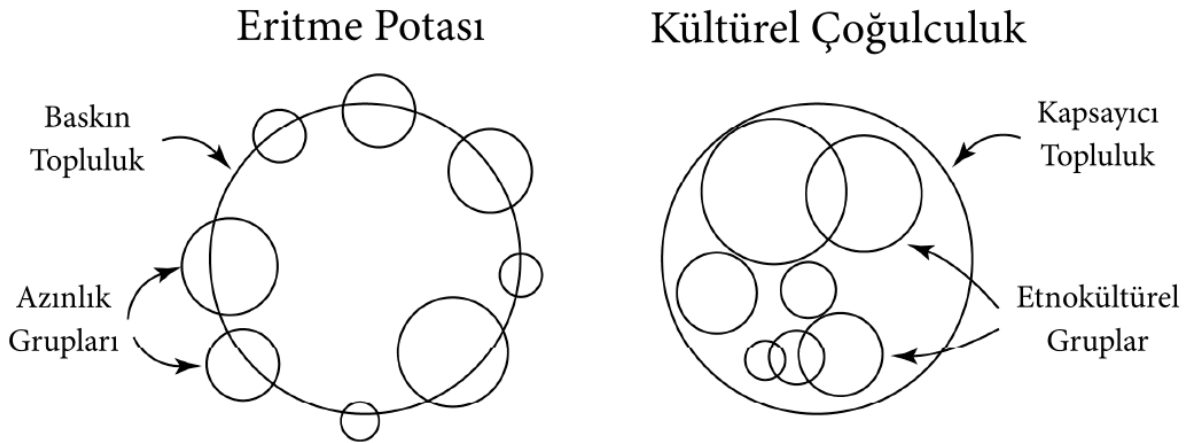
Makalemizin ilk iki kısmında çoklu toplulukların yapısı ve bunların içindeki gruplar ile bireylerin kültürlerarası ağ kurmalarındaki çeşitli yöntemlerine ilişkin bazı görüşlere yer verilmiştir (ayrıntılı bilgi için bkz: Berry, 2007). Üçüncü kısımdaki bütünlük ve çokkültürlülük kavramları; kültürlerarası psikoloji ve sosyal psikolojiye ait görüş ve bulgulardan yararlanılarak yakından incelenmiştir. Son kısımda ise bu fikirler bağlamında sosyal birliğin köklüleştirilmesi olasılığı ele alınmıştır.

Bütünlük; ulus devletler arası ilişkiler hâlinde, kültürel çeşitliliğe sahip ulus devletler içindeki gruplar arasında ve bu kolektif tüzelin üyeleri arasında meydana gelebilir. Bu üç mevzu sosyobilimsel görüş ve metotlar yoluyla incelenebilir. Ayrıca yine bu maksat doğrultusunda psikobilimsel yöntemlerin kullanımı da mümkündür. Bu makalede, bünyesinde bütünlük olgusunun gelişmiş olduğu uluslararası siyasi, ekonomik ve sosyokültürel bağlamların derinlik ihmalı olmaksızın çokkültürlü yapıların sınırlarına dahil bireylerin psikolojik sağlamlığı ve bahsi geçen grupların kültürel birlik boyutları üzerinde odaklanılmaktadır.

Çoklu Topluluklar

Çoğu sömürgecilik, kölecilik, mültecilik ve göç gibi uluslararası eylemlerin neticesinde oluşmuş çok uluslu toplulukların dünya çapındaki varlığı, bu duruma ortam hazırlamıştır. Kültürel çoğulluğu olan toplumlar, birkaç farklı kültürel ya da etnik grubu ortak siyasi ve sosyal çatı altında barındıran topluluklardır (Brooks, 2002). Çağımızdaki tüm topluluklar çoğul kültürel yapıdadır, hiçbir toplum salt aynı kültürden gelen, aynı dili konuşan ve aynı milli kimliği taşıyan insanlardan oluşmamıştır. Toplumlardaki bu kültürel çeşitliliğin zamanla yok olabileceği düşüncesi uzun dönem varlığını sürdürmüştür. Bunun nedeni; kültürlerarası ilişkilerin homojenleştirmeyi sürdürmekten ziyade tekdüzeliğe katlanamayıp yeni gelenek ve değerler üreten, yaratıcı ve reaktif bir işleyiş olmasındandır (Bkz. Berry, 2009).

Hâlihazırda devam eden kültürel çoğulluk hadisesi ve nihai kültürel homojenleşme kuramı meseleleri, tartışmamızın odak noktalarıdır. “Liberal çoğulculuk ihraç edilebilir mi?” sorusu (Kymlica, 2001) Şekil 1’de daha net incelenebilir. Çoğul kültürel topluluklarda ve kurumlarda genellikle üstü kapalı, birbirine zıt iki grubun ilişkisi modeli söz konusudur. Bir görüşe göre çeşitli *azınlık grupların* yanında bir *baskın topluluk* vardır (ya da olmalıdır), bu küçük gruplar ayırım gözetilmeksizin ana zümreye dahil edilmedikçe kenarda kalır. Diğer görüşe göre ise uyumlu bir bütünlük dahilinde kaynaşmış olan çok sayıda *etnokültürel grubun* beklentilerine ve ihtiyaçlarına cevap veren ulusal sosyal bir çatı (*kapsayıcı topluluk*) vardır. Bu meseleyi ele alırken “kapsayıcı topluluk” kavramını kullanıyorum (Berry, 1999). Bu; içinde tüm etnokültürel grupların (baskın ve baskın olmayan, yerli ve göçmen) hayatlarını sürdürmeye çalıştığı çoğul topluluğun kentsel düzenini ifade eder. Bu işleyiş; görüşmeler, uyuşmalar ve ortak uzlaşmalar sayesinde devamlı değişir. Söz konusu durum; temeli kamu kurumlarına dayandırılmış olan ve tipik olarak baskın grubun tercih ettiği ana zümrenin yaşayış şeklini pek tabii ifade etmez. Bahsi geçen daha büyük topluluk çizgisi dahilindeki tüm gruplar, büyüklükleri ve güçleri gözetilmeksizin eşit haklara sahip olan çok kültürlü etnokültürel gruplardır.

Şekil 1: Üstü Kapalı İki Çoğul Topluluk Modeli

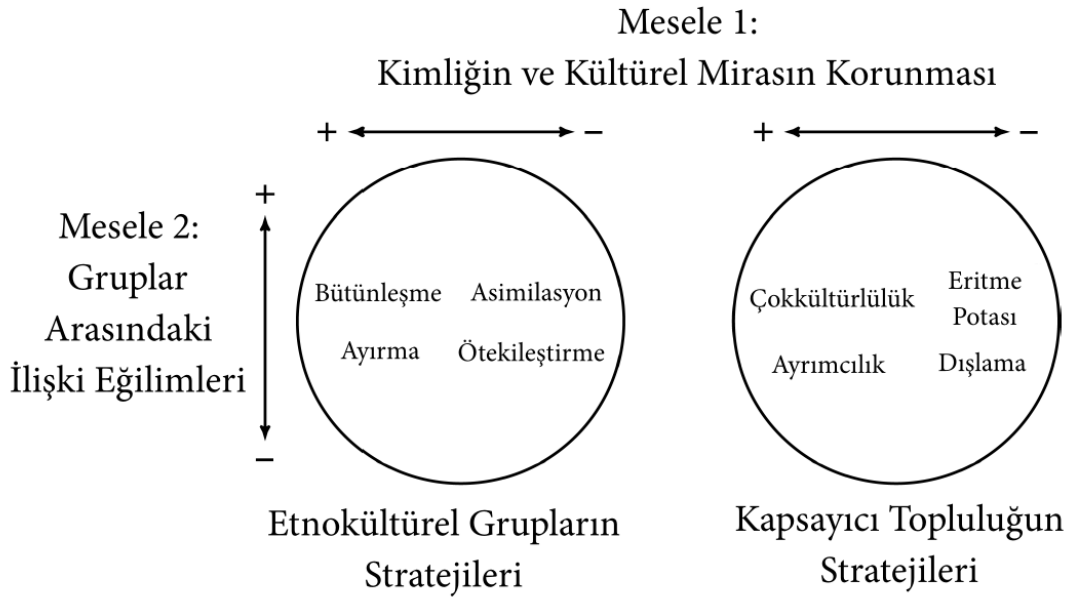
Bu tür çoklu karma toplumlarda gruplardan birinin her halükârda diğerini asimile edeceği ya da diğeri içinde ulusal kimliğini kaybedeceği düşüncesi yoktur. Bu yüzden bu fikir tek boyutlu olmayıp çok boyutludur, bunun yansıra kültürlerarası ilişkiler tek taraflı olmayıp ortak ve karşılıklıdır. Çoğul kültürcü karşıtı görüşe göre kültürel çoğulluk, giderilmesi gereken bir sorundur ve hatta yok edilmelidir ancak çoğul kültürcü görüşe göre kültürel çeşitlilik bir zenginliktir ve destekleyici politika ve programlarla beslenmelidir.

Kültürlerarası Stratejiler

Kültürlerarası stratejiler ifadesinden kasıt, çoklu topluluklarda yaşayan (hem baskın hem de baskın olmayan) bireylerin ve grupların birbirlerine birkaç farklı şekilde bağlanması merkezli fikirdir (Berry, 1974; 1980). İster sömürgeciler olsun ister sömürgeleştirilenler ya da göçmenler ile yerleşikler veyahut da bireyler ve gruplar olsun; bu üyelerin tümü kendi gruplarına ya da başka gruplara dahil olmayı tercih ederler. Baskın olan bir grupta irtibatla olan baskın olmayan etnokültürel gruplar incelendiğinde söz konusu tercihlerde göze çarpan şey *kültürel uyum sağlama stratejileridir*. Baskın gruplar arasında gözlem yapıldığında mevcut görüşler baskın olmayan grupların kültürel adaptasyonlarını nasıl sağlamaları *gerektiği* hakkında ise bunlar *kültürel uyum sağlama beklentileri* olarak değerlendirilir (Berry, 2003). Son olarak baskın grup içinde analiz yapıldığında, beklentiler bu grubun kapsadığı topluluklarla uzlaşması için *kendilerini* nasıl değiştirmesi gerektiği etrafında şekilleniyorsa, söz konusu strateji *çokkültürlü ideoloji* ile birlikte değerlendirilir (Berry, Kalin ve Taylot, 1977).

Bu üç görüşün hepsinin altında aynı iki mesele vardır: Grubun kültürünü ve kimliğini canlı tutma arzusu, baskın grup da dahil olmak üzere kapsayıcı grubun içinde diğer etnokültürel gruplarla günlük iletişimi kurma arzusu. Bu esas iki meseleye göre bütün bireyler ve gruplar, kültürlerarası ilişkilerde aynı şekillerde etkileşim göstermezler (Berry, 1980; 1984); nihai asimilasyona yönelik çeşitli alternatifler üretmek dahil olmak üzere insanlar çok çeşitli yollar aracılığı ile birbirleriyle iletişim kurarlar. Bu tutumlar, *yaklaşımlardan* ziyade *stratejiler* olarak nitelendirilir, çünkü yaklaşımların yanı sıra kültürlerarası günlük görüşmelerde sergilenen davranışlar da bu kapsam dahilindedir.

Temelde bu iki meseleden yola çıkılarak kültürel adaptasyona dahil edilen tüm insanlarla ilgili dört strateji kurulmuştur: Kimliğini ve kültürel mirasını korumak doğrultusunda bir tercih hem kapsayıcı hem de etnokültürel gruplarla iletişim kurmaya yönelik bir tercih. Bu iki madde birbirinden bağımsız olarak Şekil 2’de gösterilmiştir. Bunların bağımsızlığı ise doğrulanabilir birkaç çalışmada gösterilmiştir (bkz, Ben-Shatom ve Harenczky, 2003; Ryder, Alden ve Paulhus, 2000).

Şekil 2: Etnokültürel Gruplarının Kültürlerarası Stratejileri ve Kapsayıcı Toplum

Bu iki madde iki kutuplu oklarla temsil edilen tutumsal ölçütlerle açıklanmaktadır. Görselde çakışan kutuplu uçlar, dört stratejiyi betimlemektedir. Bu stratejiler, hangi (baskın ya da baskın olmayan) etnokültürel grubun ele alındığına bağlı olarak farkı isimler alır. Baskın olmayan gruplardaki (Şekil 1, Sol) bireyler kendi kültürel kimliklerini korumayı seçmeyip diğer kültürlerle etkileşimde bulunurlarsa, bu sistem *Asimilasyon* stratejisi adını alır. Buna karşın eğer bireyler kendi kültürlerinin değerini bilip bu sırada da diğer kültürlerden uzaklaşırlarsa bu kez tanımlanan düzen *Ayırma* stratejisidir. Bireylerin hem kendi öz kültürlerine sahip çıkıp hem de diğer gruplarla etkileşimde bulunması hâlinde ise *Bütünleşme* gerçekleşir. Bu fazda kültürel bütünlük korunurken aynı zamanda etnokültürel grubun bir üyesi olarak kapsayıcı topluluğun içinde aktif katılım sağlanır. Son olarak, (genellikle dış baskılardan dolayı) öz kültürü hayatta tutma isteği ya da ihtimali yok ise ve (çoğunlukla dışlanma ve ayrımcılık gibi nedenlerden dolayı) öz kültürü yaşatma gayesi güdülmüyorsa bu durumda *Marjinalleşme* görülür.

Bu açıklama, baskın olmayan grubun ve bu grubun bireylerinin kültürel uyumlarını temin etmeleri adına özgürce seçim yapabilecekleri varsayımı üzerine idi. Ancak tabi ki, bu her zaman için böyle değildir. Baskın grup, kültürel adaptasyonun belli formlarını dayattığında ya da baskın olmayan grubun tercihlerini sınırlandırdığında; bu durumda üçüncü bir unsurun varlığına ihtiyaç duyulur. Bu, baskın olmayan grupların yöneldiği mevcut kültürel adaptasyon stratejilerini nüfuz ettirme gücüdür. Sonuç olarak her iki grubun da belli toplumlara ve düzenlere uyduracağı ortak ve karşılıklı bir strateji süreci vardır. Örneğin; baskın olmayan grupların bütünleşme stratejisini başarıyla sürdürebilmeleri, baskın grubun ancak kültürel çeşitliliğe sıcak bakması ile mümkün olur.

Bundan dolayı tüm gruplardaki farklı kültürden insanların hayatlarını sürdürme hakkının kabul edilmesi ve her iki grubun ortak bir uzlaşmaya varması, bütünleşmenin meydana gelebilmesi için şarttır. Bu strateji, baskın olmayan grupların kapsayıcı grubun temel değerlerini benimsemelerini icap ettirirken aynı zamanda da baskın topluluğun çoklu topluluğa dahil grupların ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmesi için uluslararası kuruluşlara (eğitim, sağlık ve çalışma örgütleri gibi) uyum sağlamasını gerektirir.

Bu iki konuya baskın olmayan etnokültürel grupların bakış açısıyla yaklaşılmıştır. Ancak kültürel adaptasyon kavramının asıl antropolojik tanımına göre iletişim hâlindeki *iki* grup, kültürel anlamda birbirinin etkisinde kalabilir (Redfield, Linton ve Herskovits, 1936). Baskın grubun stratejilerinin (Berry, 1974) çıkmasında oynadığı rol, Şekil 1'in sağında gösterilen kavramlaştırmaya zemin hazırlamıştır. Kültürel adaptasyonlarını sağlayan ve baskın olmayan grupların asimile etme arayışı *Eritme Potası* olarak adlandırılır. Ayrılma Stratejisinin baskın grup tarafından dayatılmasına *Ayrımcılık* denir. Baskın grubun ötekileştirmeye zorlaması durumuna ise *Dışlama* denir. Nihayetinde ise kültürel çeşitlilik tüm etnokültürel grupları içinde barındıran, toplumsal bütünlüğün kabullenilmiş bir parçası olmuş ise buna *Çokkültürlülük* denir. Buradan yola çıkılarak bireyler ile bu bireylerin bağlı olduğu etnokültürel gruplar arasında ve baskın olmayan insanlar ile bu insanların kültürel adaptasyonlarını içinde sürdürdükleri kapsayıcı grup arasında karşılaştırmalar yapılabilir. Baskın grubun ideolojileri ve politikaları, etnik ilişkilerle ilgili araştırmaların önemli bir bileşenini oluştururken; baskın olmayan grupların tercihleri kültürel adaptasyonlarla ilgili çalışmaların çekirdek unsurudur. Bourhis ve meslektaşları, son zamanlarda iki farklı grubun ortak etkileşimlerinin sürdürülmesine ilişkin uyuşmaz görüşlere sahip olabildiklerini gözlemleyerek bu konunun daha da derinlerine inmişlerdir. Çeşitli kültürel uyum sağlama tercihlerinde görülen fikir ayrılıkları ve çatışmalar, kültürel adaptasyon süreci geçiren baskın ve baskın olmayan gruplardaki bireylerin yaşadıkları zorluklardan kaynaklanır. Kültürel uyum sağlama sürecinde bireylerin yaşadığı sorunlarda ve grupların yaşadığı çatışmalarda *kültürel adaptasyon stresi* gözlenir (Berry ve Ataca, 2007).

Göçmen, yerli ve etnokültürel nüfuslar üzerinde yapılan sayısız araştırma, kültürlerarası ilişkilerde etkinlik gösteren bireylerdeki bu dört uyum stratejisinin varlığını göstermiştir (Sam ve Berry, 2006). Bu araştırmalardan birinde, yaşları 13-18 aralığındaki 5.366 göçmen gencin kültürel uyum sağlama süreci ile birlikte 2631 yerli gencin diğer gençlerle ilişkisi değerlendirilmiştir. Kapsayıcı topluluk dahilinde; sürekli göç alan Avustralya, Kanada ve Amerika gibi ülkeler ile Fransa, Almanya, Norveç ve İsveç gibi son zamanlarda göç almaya başlayan ülkeler baz alınarak inceleme yapılmıştır. Baskın olmayan gruplar dahilinde ise Çin, Hindistan, Vietnam, Meksika ve Türkiye gibi ülkelere göç etmiş bireyler mercek altına alınmıştır. Başlıca büyük yerleşim yerlerinde göçmen aileler, inceleme dahilinde bir röportaja tabi tutulmuştur. Kültürlerarası ilişkilerle etkileşimini sürdürenlerle birlikte kültürel adaptasyonlarını başarıyla sürdüren göçmen gençler, incelemelerdeki değişkenler olmuştur. Yapılan araştırma; göçmen gençlerin ne

düzeyde uyum sağlayabildiklerini, kültürel adaptasyona ilişkin problemlerle *nasıl* baş ettiklerini, kültürel adaptasyonların gerçekleştirmeleri ile girdikleri yeni ortama uyum sağlamaları arasında bir ilişki olup olmadığını sorgulayan üç temel soru etrafında şekillenmiştir. İlk soruya verilen cevaplar, gençlerin kültürel adaptasyonlarını çok çeşitli yollarla sağladığını göstermiştir. Cevaplara bağlı olarak kültürel adaptasyona ilişkin dört tür stratejinin kapsadığı kültürel kimlikler, *kültürlerarası ilişkiler*, ailevi değerler, dil kültürü ve dilin kullanımı konularıyla ilgili değerlendirme yapılmıştır. İncelemenin değişkenleri üzerinde yapılan ayrı ayrı analizler neticesinde *bütün*, *etnik*, *ulusal* ve *dağınık* özellikteki dört farklı kültürleşme profiline ulaşılmıştır. Bu profiller, Şekil 2’de açıklanmış olan dört kültürel adaptasyon stratejisi ile bağdaşmaktadır.

Bir başka araştırmada ise, baskın topluluğun bakış açıları hakkında bilgi edinmek amacıyla; Kanada’daki kapsayıcı topluluğun üyelerine anketler aracılığıyla sorular yöneltilmiştir. Çoğul kültürel yapıli toplumlardaki kültürlerarası ilişkiler konusuna daha deneysel bir yaklaşım getirebilmek için, Kanada’nın kapsayıcı topluluğunu oluşturan çeşitli gruplara ait tutumlarla alakalı son otuz yıl boyunca bir dizi araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar kapsamında, Kanada nüfusunun önemli temsilcilerinin katılım gösterdiği ulusal anket çalışmaları yapılmıştır (Berry, Kalin & Taylor, 1977, n= 1849; Berry & Kalin, 1995, n= 3325). Çalışmanın ilk aşaması, katılımcıların ev ortamında düzenlenirken ikinci aşama telefonla haberleşme üzerinden yürütülmüştür.

Bu anketlerde kapsayıcı topluluğun üyelerinin benimsemiş olduğu kültürel adaptasyon stratejileri incelenmiştir. Kapsayıcı topluluk üyelerinin diğer grupların kültürel kimliklerini yaşatacak ve tüm kesimlerle eşit ilişki kurmalarını sağlayacak stratejilere yönelerek *kültürel adaptasyonlarını nasıl gerçekleştirebileceklerine dair beklentilerini* netleştirebilmek için kategorilendirmeler yapılmıştır (Berry *et al.*, 1977). İlk analizler tek boyutlu bir yapının iki uca bakan kutupları üzerinde dört farklı kültürel adaptasyon stratejisinin eşit yayılım göstermediğini, genel ağırlığın çokkültürlü toplum yapısı fikrine sıcak bakanların oluşturduğu tek kutbun yönünde olduğunu göstermiştir. Bu yapının tek boyutlu olarak ortaya çıkmasında kültürel kaynaşma fikrine verilen desteğin diğer alternatiflere oranla daha fazla olması oldukça etkili olmuştur. Diğer bir deyişle; katılımcıların çoğunun kültürel yakınlaşma düşüncesine olumlu yanıt vermesi ve diğer üç seçeneği reddetmesi, bu tek hatlı yapının meydana gelmesine ortam hazırlamıştır.

Ölçümler *Çokkültürlü İdeoloji* başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu anlayış, kültürel çeşitliliğin toplum ve toplumun üyeleri için yararlı olduğunu ve topluluk içine eşit ve uyumlu olarak dağıtılması gerektiğini savunur —bu maddede toplum içinde aktif katılım ve iletişim çok önemlidir. Kategorilerin bazıları, bireylerin diğer gruplara uyum sağlaması için kendi kültürel tercihlerini bu grupların kültürel seçimlerine göre biçimlendirmesini teşvik eder.

Bu yaklaşımları hem olumlu (“Etnik gruplar kendi yaşam tarzlarını canlı tutsalardı, Kanada daha iyi bir yer olurdu,” “Göçmenlerle sıcak arkadaşlık ilişkileri kurabilecek çok

Kanadalı var” gibi) hem de olumsuz (“Tüm göçmenlerin mümkün olan en kısa sürede kültürel geçmişlerini unutmaları, Kanada’nın refahını arttırır;” “Kanada’ya gelen insanlar Kanadalılar gibi davranmalıdır” (bkz. asimilasyon) ve “Kültürlerini sürdürmek isteyen etnik gruplar, kendi kültürlerini kendilerine saklasınlar ve diğerlerini rahatsız etmesinler (bkz. ayrımcılık) olarak değerlendirilen kategoriler oluşturulmuştur. Bazı kategoriler ise kültürel çeşitliliğin toplumun sahiplenmesi gereken bir zenginlik kaynağı olduğu görüşü etrafında şekillenmiştir —geniş bir etnik grup yelpazesine sahip toplumlar, problemlerle daha kolay müdahale edebilir.

Genel değerlendirmelerde sonuçların yapısal geçerliliklerini doğruladığı görülürken, içsel tutarlılığın yüksek olduğu ve kavramsal (bkz. Berry *et al.* 1977; Berry ve Kalin, 1995) açıdan benzer diğer ölçeklerle birlikte karmaşık ilişkiler dizisinin oluşumunda rol aldığı kaydedilmiştir (Kültür merkezçiliği için $r = -42$, hoşgörü için $r = +56$, göçün algılanmış sonuçları için $r = +55$). Bu ölçümlerden yola çıkılarak çeşitliliğin toplumu beslediğini ve baskın olanlar dahil tüm kültürel grupların kendi aralarında sağlıklı ilişkiler geliştirebilmesi için birbirlerine uyum sağlamaya ihtiyacı olduğunu savunan fikir ile ilgili daha fazla kavramsal sonuç elde edildiği söylenebilir.

Değerlendirme sonuçlarında Kanadalıların büyük çoğunluğunun çokkültürlü ideolojiyi etnokültürel ve göçmen toplulukların birbirleriyle ilişki kurma yolu olarak kabul ettiğine ulaşılmıştır. İlk ulusal anket ölçümlerinde katılımcıların %63.9’unun olumlu yaklaşımlara sahip olduğu gözlenmiştir (0’dan 7’ye kadar olan bir derecelendirme üzerinden 4.51). İkinci ölçümlerde ise bu oran %69.3’e yükselmiştir (4.59). Genel olarak, Kanada’daki sayıları artmaya devam eden büyük bir topluluğun bu şekildeki bir kültürel adaptasyona destek verdiği söylenebilir ve kamuoyu ile kamu politikası arasında uyumlu bir örtüşmenin varlığından söz edilebilir!

Bu ideolojiye yönelik desteklerdeki çeşitlenmeler, daha önce gözlenen katılımcıların özelliklerini takiben gelişmiştir: Eğitim düzeyi daha düşük olanlarla birlikte Quebec’te yaşayan Fransız kökenli toplulukların diğer gruplara göre daha az kabullenme gördüğü fark edilmiştir. Öte yandan Quebec dışında yaşayan Fransız toplulukların desteklenme payının en fazla olduğu dikkat çekmiştir. Bu durum, Quebec içinde ve dışında yaşayan Fransız kökenli Kanadalıların farklı çok kültürlülük anlayışlarına yorulmuştur: Quebec dışında, kültürel devamlılığı destekleyen çoğul kültürel politika ve programlar Fransız kültürü ve kimliğinin sürdürülmesine yönelik bir yardım olarak görülürken; Quebec içinde bu tür yönelimler kendi eyaletlerinde çoğunluğu oluşturan Fransız kökenli Kanadalıların itibarlarını sarsıcı olarak algılanmaktadır ve genel olarak bu politikaların diğer grupların kültürel devamlılığını destekleyici şekilde olması gerektiği görüşü vardır (Berry, 1996).

Önceki zamanlarda yapılan bu ayrımların ardından bütünleşmenin manası son zamanlarda birkaç alt başlıkta çeşitlendirilmiştir. *İki kültürlülük* terimi, Lafromboise’da iki farklı kültürün birikimi ve eğilimleri ile yaşamaktan bahsetmek için kullanılmıştır (Coleman ve Gerton, 1993). Bu yazarlar, iki kültürlü ortamlarda yaşayan bireylerin karşılaşacağı beş

olası modeli ileri sürmüştür. Bunlardan ilki bireylerin öz kültürlerini kaybederken baskın kültürel grup içinde eridiği *asimilasyon* modelidir. İkincisi ise (asimilasyon modelinde olduğu gibi) bireylerin öz kültürlerinden kayba uğrayacağını ancak “daima azınlık kültürün üyeleri olarak tanınacağını” (s. 397) ileri süren *kültürel adaptasyon* modelidir (Kültürel adaptasyon teriminin bu şekildeki kullanımı, kaynağın bu sayfasındaki genel kullanımından daha farklıdır). Üçüncü model, bireylerden iki farklı kültürü bilerek anlamalarının beklendiği *dönüşüm* modelidir. Bu modelde bireyler belli bir sosyal bağlama uymak için kendi davranışlarını değiştirebilirler (s. 399). Dördüncü model, farklı iki kültürden gelen bireylerin ülkenin ulusal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için bir arada çalışırken bireylere öz kimliklerini devam ettirme imkanı tanıyan çoğulcu bir yaklaşım sunan *çokkültürlü* bir modeldir (s. 401) —bu model, Şekil 1 ve 2 de gösterilen çok kültürlülük ve bütünleşme kavramlarını yaklaşık olarak açıklar. Beşinci model ise ortak ekonomik, siyasi ve coğrafi sahayı paylaşan kültürlerin birbirlerinden ayırt edilemez hâle gelip yeni bir kültür oluşturan dek kaynaşacağı *kaynaşma* modelidir (s. 401).

Bu bağlamda Lafromboise’da (1993) ortaya atılan *çift kültür edinci* kavramı; iki kültürlü ortamlarda yaşayan bireylerin tek kültürlü ortamlarda yaşayanlara göre daha yararlı deneyimler edinebileceği görüşüne dayalıdır. Bu görüşe göre psikolojik iyi hâl, her iki kültürde eşit ölçüde hakimiyet sağlamaya bağlıdır (s. 402). Çift kültür edincinin altı bileşeni şunlardır: Her iki kültürün inanç ve değerlerini bilme, azınlık ve çoğunluk grupların her ikisine olumlu yaklaşımlarda bulunma, iki kültürün yetkinliğine sahip olma (kişinin her iki kültürde de yaşayabileceğine özgüveninin olması), her iki dilde iletişim kurabilme, kültürel olarak uygun davranışlarda bulunma ve yerleşiklik hissidir (gelişmiş sosyal destek ağlarına sahip olma). Özünde, çift kültür edinci; iletişim hâlindeki iki kültüre başarılı bir işleyiş süreci imkânı veren bilişsel, duygusal, motivasyonel kazanımlardır.

İkinci bir bakış açısı ise Benet-Martinez ve meslektaşları tarafından geliştirilmiştir (Benet-Martinez, Lee, Lee ve Morris, 2002; Benet Martinez ve Hariatos, 2002; Benet-Martinez, Lee ve Leu, 2006). Benet Martinez, kültürel kimlik anlayışına (Phinney, 2000; Phinney ve Devich-Navarro, 1997) çaplı bir yenilik getirerek *çift kültürel kimlik bütünleşmesi* kavramını ortaya atmıştır ve bu kavramı bireyin iki ya da daha fazla kültürel kimliği sınıflandırdığı durumları açıklamak için kullanmıştır. Bu kavram, çift kültürlü bireyin kimliklerine ne derecede uyum sağlayabileceğini ya da zıt düşebileceğini ifade eder (Benet-Martinez & Hariatos, 2005: s. 1015). Çift kültürel kimlik bütünleşmesi, tek oluşumlu bir olgu olmayıp iki ayrı bileşene sahiptir: (*örtüşmenin* karşıtı olan) *mesafe* algısı ve (*uyum algısının* karşıtı olan) *çatışma* algısı. Çinli Amerikalılar üzerine bir araştırmada mesafe değerleri ile bireyin Çin kültürü içinde yaşadığı yıllar arasında olumlu bir ilişki gözlenirken, bu değerlerin bireyin Amerika’da kaldığı yıllarla olan ilişkisinin negatif doğrultuda olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber ölçümlerde çatışma değerleri ile alakalı hiçbir ilişki kaydedilmemiştir. Kültürel adaptasyon stratejilerine ilişkin olarak ayrılma alternatifinin (ve daha az da olsa ötekileştirme alternatifinin) mesafe değerleri ile bağlantılı olduğu, öte yandan asimilasyon ve bütünleşme alternatiflerinin bu değerlerle

ilişkisinin negatif yönde olduğu görülmüştür. Bu dört kültürel adaptasyon stratejisi ile çatışma değerleri arasında hiçbir ilişki gözlenmemiştir.

Son zamanlarda ise *çoklu sosyal kategorilendirme* kavramını kullanan Phinney ve Alipuria (2006) tarafından üçüncü bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu kavram dişi olmak (cinsiyet) ve Kanadalı olmak (milliyet) gibi farklı türlerden iki sosyal gruba aynı anda dahil olma durumunu ifade eder. Ancak aynı türden iki gruba mensup pek çok birey vardır; örneğin hem İtalyan hem Kanadalı bireyler (iki milliyetlilik ya da iki etnik kökenlilikte olduğu gibi). Phinney ve Alipuria'nın (2006: s. 211) belirttiği üzere bu durumlarda kişinin iki ayrı niteliğinin önemlerinin ya da ilişkilerinin dengelenmesi değil daha ziyade bütünleşme yahut etnik, ırksal ya da kültürel nitelikteki iki benliğin çelişkili, çoğunlukla besleyici olan parçalarını bünyesinde bulunduran bir içsel karışıklıkla baş etme durumu söz konusudur. Bu bireyler iki ya da daha fazla gruba üye olmayı talep edebilirler fakat gruplardan birine olan talepleri bazen kabul görmeyebilir. Phinney ve Alipuria, bu bireyleri *çokkültürlü* olarak nitelendirir, aynı zamanda bu durumu *melezlikle* bağdaştırır.

Çoklu kategorilendirmeler üzerine yapılan araştırmalar, bireylerin kendilerini nasıl etiketlediğini ortaya koymuştur. Phinney ve Alipuria (2006), çok ırklı kalıtıma sahip bireylerin kendi kimliklerini nasıl tanımladığına dair dört farklı yöntem betimlemiştir. İlkinde birey, iki mümkün grup arasından yalnız bir seçim yapabilir (bu durum, Şekil 2'de gösterildiği üzere bireylerin asimile etme ya da dışlama arayışını açıklar). İkincisinde ise bireylerin, farklı bir isimle yeni bir kategori yaratarak bu oluşum içerisinde kendilerini geliştirmeleri durumu vardır (Şekil 2'deki bütünleşme kavramı). Üçüncüsünde bireyler her iki grubun üyeliğini iddia edebilirken iki grup arasında geçiş de yapabilir (Lafromboise *et al*, 1993, dönüşüm modeli). Son olarak dördüncü durumda bireyler kendilerini grup olarak değil birey olarak düşünürler (kıyaslayın; Bourrhis *et al*, 1997, *bireycilik* kavramı). Phinney ve Alipuria (2006) (ekonomik, sosyal ya da siyasi nitelikteki) bu grupların çok ırklı bireylerin kendilerini kategorilendirmeleri üzerinde güçlü bir etkisi olabileceğinin altını çizmektedirler.

Bazı karşıt durumlarda, *çokkültürlü* bireyler *çokırklı* bireylerden farklılık gösterir çünkü çok kültürlü bireyler kendilerine açık olan alternatiflere çoğu zaman sahiptir. Fakat "ırkçılaştırmış" bireyler bu alternatiflere sahip değildir. Çok kültürlü bireyler kendi kültürlerine ait gruplardan ikisini, birini ya da hiçbirini seçmemekte genellikle özgürdür. Bu bireyler; kendi kültürel grupları ile alakalı olmayan yeni bir kültürel kimliği yaratıp benimseyebilirler.

Psikolojik ve Kültürel Bütünleşme

Son zamanlarda yapılan bu araştırmalar, bütünleşme teriminin manasının hem bir süreç hem de bir alternatif sonuç dizisi bakımından git gide büyüyen karmaşıklığını ortaya koymuştur. Makalenin devamında, tüm bu karmaşıklığı düzenlemek ve daha anlaşılır

kılmak adına bireysel/psikolojik ve grup/kültürel düzeyler üzerine yaptığım çalışma yer almaktadır.

Psikolojik Düzeyin Anlamı

Bu noktada, psikolojideki *süreç*, *yeterlilik* ve *performans* kavramları arasındaki keskin sınırlara dikkat çekmek isterim (Sternberg ve Grigorenko, 2004). Süreçler, bireylerin algı, öğrenme ve kategorileme gibi günlük deneyimlerle uğraş vermeleri aşamasında ön plana çıkan temel psikolojik hâllerinden ibarettir. Yeterlilikler, bireylerin yetenek, yönelim ve değerler gibi deneyimlerle gelişen özellikleridir. Performanslar ise bireylerin proje yürütme ve siyasi eylemlere katılma gibi davranış olarak ifade edilen aktiviteleridir.

Süreçler. Psikolojik süreçlerin evrensel olduğu yani kültürleri ve deneyimleri ne olursa olsun tüm insanların bu temel özelliklere sahip olduğu varsayılır (Berry, Poortinga, Segall ve Dasen, 2002). Yeterlilikler ise altta yatan süreçlerle birlikte insanların dış dünya ile karşılaşmasından doğan etkileşimi üzerine kuruludur.

Performanslar, belli içeriklere uygun düşen ya da bunlardan doğan yeterliliklerin ifadesidir. Örneğin tüm göçmenler, katıldıkları toplulukların dilini öğrenme sürecinden geçer. Dildeki yeterlilik birkaç faktöre bağlıdır, bunlar arasında bu dili öğrenmeye yönelik olanaklar yer alır (resmi bir öğrenme talimatı yoluyla veya gayri resmî yollarla sosyal ortamlarda). Fiili performans yalnız yeterliliğe bağlı değildir aynı zamanda koşullarla birlikte gelişen faktörlere de bağlıdır; muhatabın dili yahut her türlü durumda yeni dili konuşma gereksinimi gibi (iş ortamında, kişinin bulunduğu etnokültürel toplulukta vs.) Bunların ayrımı Tablo 1’de gösterilmiştir.

Psikolojik Bileşen	Psikolojik Aktivite		
	Temelde Yatan Süreç	Geliştirilmiş Yetkinlik	Ortaya Konan Performans
Duygusal	Beğenme, Saptama	Değerler, Tutumlar	Sosyal Eylem
Bilişsel	Kültür Öğrenme, Kültür Belleği	Kültürel Birikim, Yetenekler	Çalışma Performansı, Eylemler

Tablo 1: Bütünleşmenin Psikolojik Bileşenleri

Bu ayrımlar bütünleşme kavramı üzerinde incelendiğinde iki temel sürecin varlığına kanaat getirilebilir (Berry, 1992, 1997). Bunlardan ilki, kültürlenme ve kültürel adaptasyon vasıtasıyla gerçekleşen *öğrenme*dir, öğrenme aşamasında bireylerin; toplumlarına ait olan dil, değerler, normlar ve kabiliyetler gibi başlıca karakteristik özellikleri edinebilme kapasiteleri söz konusudur. İkincisi ise her iki kültürün toplumunda öğrenilen bu edinimleri

akılda tutmaya yarayan *bellektir*. Belleğin karşıtı, edinimlerden bazılarının seçilerek başka bir kenara atıldığı *unutmadır*.

Bütünleşme, maksimum seviye bellek ve öğrenimi kapsarken aynı zamanda önceki yaşam stilini minimum seviyede unutmayı içine alır. Baskın topluluğun vasıflarının baskın olmayan topluluğa ait bireyler tarafından en üst düzeyde öğrenilmesi *asimilasyon* ile bağdaşır. Bununla birlikte “azınlık gruptaki bireylerin miras kültürlerini maksimum düzeyde unutmalarına elverişli minimum düzey bir bellek” de yine asimilasyon stratejisinin bir ürünüdür. *Ayrılma* stratejisinde, yeni topluluğun kültürel yapısını öğrenmeye ayrılmış minimum düzey bir bellek vardır. Bu stratejide “miras kültürü en üst düzeyde koruma” maksadı görülür. *Ötekileştirme* ise; “yeni kültürü minimum kapasiteyle öğrenme” ile “miras kültürü en üst düzeyde unutma”nın bir bileşimidir.

Yeterlilikler. Psikolojideki bir başka yaygın ayırım ise psikolojik işleyişin *duygusal* ve *bilişsel* (zihinsel) boyutları üzerinedir (bkz. Ward, Bochner ve Furnham, 2001). Buradaki ayırım, bireylerin geliştirebileceği yetkinlik türlerindeki farklılıklara kaynaklık eder.

Duygusal yetkinlikler kişinin kendi grubuna ve diğer gruplara yönelik *tutumları*, bu gruplardaki *kimlikleri* ve bu grupların *değerleri* gibi yönleri kapsar. Bütünleşme; her iki grubun değerlerini kabullenmenin ve özdeşleşmenin tek bütünlük çatısındaki olumlu evrimini ifade eder. Asimilasyon, baskın gruba ait değerlerin kabul edilmesi öte yandan öz değerlerin reddedilmesi üzerine dayalı olup; olumlu yaklaşımlara layık grubun yine baskın grup olması gerektiği doğrultusundadır.

Bilişsel yetkinlikler, günlük aktiviteleri yürütmeye yarayan kültürel birikimi ifade eder. Bunlar günlük işlerde gerekli olan basit becerilerden (ulaşım ya da telefon sistemlerini bilmek gibi) daha karmaşık bilgilere kadar (örneğin vergilendirme ya da nefret suçu ile ilgili kanunları bilmek gibi) çeşitlenebilir. Özetle, bütünleşme stratejisinde her iki tarafın birikimini öğrenmeye açık bir tavır görülürken, asimilasyon ve ayrılma stratejisinde taraflardan yalnız biri için öğrenmeye açıklık gözlenir. Ötekileştirmede ise her iki tarafa kapalıdır.

Performanslar. Yukarıda belirtildiği üzere, kişinin yapabilme yeteneğine sahip olduğu şeylerin aslında yapılmış olduğu söylenemez çünkü yapılabilir bir şeyin yapılmış olması için aşama kaydedilmiş olması gerekir. Yaklaşımlar, kimlikler ve değerler sosyal bağlama bakılarak açıklanabilir ya da açıklanamayabilir. Benzer şekilde, bir yetkinliği edinmeye yönelik motivasyon duygusu ödül-ceza yöntemi ile tetiklendirilebilir ya da bastırılabilir. Edinilen yetenekler bazı kişilere bazı durumlarda avantaj sağlayabilirken başka kişilere aynı avantajlı durumları sağlamayabilir. Bütünleşme, her iki tarafın yetkinliklerinin değer gördüğü ve gerçekleştirilmelerinin serbest olduğu bir oluşumdur, asimilasyon ve ayrılma oluşumlarında ise bu geçerlilik yalnız tek taraf içindir. Ötekileştirmede ise taraflardan hiçbirine hiçbir şekilde serbestlik tanınmaz.

Kültürel Düzeyin Anlamı

Bütünleşmenin kültürel düzeyi, Şekil 2’de *çokkültürlülük* olarak gösterilmiştir. Çok kültürlü topluluklarda nasıl yaşanabileceğine ilişkin bakış açısı kapsamında iki temel sosyal süreç vardır. Bunlardan ilki; kültürel çeşitliliğin toplum için olan değerinin tüm kültürel topluluk oluşumları tarafından kabul edilmesidir. Bu çeşitlilik, beslenmesi gereken değerli bir kaynak olarak görülmelidir. İkincisi ise kapsayıcı topluluk içindeki tüm grupların *eşitlikçi katılımlarının* sağlanmasıdır. Tüm grupların kültürle uygun eğitim, iş imkânları, sağlık hizmetleri ve adalet dahil olmak üzere toplumun genel anlamda erişebildiği her şeye erişme hakkı vardır. Bu iki bileşen; Kanada’nın çokkültürlü politikasının zeminini oluştururken (psikolojik analiz için bkz. Berry, 1984), kültürlerarası stratejileri çevreleyen iki boyuta temel hazırlar (Şekil 2).

Bu iki hedefi başarıya ulaştırma gayesi güden çokkültürlülük politikası, “çokkültürlü topluluklar dahilinde bir arada yaşayan grupların tamamının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir *sosyal değişimi*” hedef alır. Buna göre tüm gruplar, bir arada yaşayışlarını *sürekli yeniden değerlendirmelidirler* ve uzlaşma yoluyla eylemlerde bulunmalıdırlar. Diğer bir deyişle çokkültürlü bakış açısını kazanabilmek, gruplardan yalnız biri üzerindeki değişimden ziyade; *ortak bir yapılanma içerisinde barınmaktan* geçer. Böyle bir barınma biçiminde ise (baskın ve baskın olmayan) grupların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için baskın (ya da kapsayıcı) topluluğa ait kurumların *evrimleşmesi* şarttır. Yine bu doğrultuda baskın olmayan grupların; kapsayıcı gruba ait gelişen temel değerleri benimsemeleri, değişim hâlindeki mevcut sosyal kurum ve yapılara *uyum sağlamaları* gerekir. Ortak barınmada uyumlu bir bütünlüğü sağlayabilmek için iletişim hâlindeki tüm grupların ve bireylerin kültürel ve psikolojik olarak değişim geçirmeleri gerekir.

2005 yılında Avrupa Birliği “Avrupa’daki Göçmen Bütünlüğü Politikası İçin Ortak İlkeler”i kabul etmiştir. İlkelerdeki temel beklentiler, “ortak barınma” üzerinedir. Bu on bir ilke arasındaki maddelerden bir tanesi, kültürü sürdürme hakkı üzerinedir: “Temel Haklar Bildirgesi’nde garanti altına alınan farklı kültür ve dinlerin eylemleri, ihlâl edilemez diğer Avrupa haklarıyla veya ulusal hukukla çelişmediği sürece koruma altına alınmalıdır.” Bir başka ilke ise aktif katılıma yöneliktir: “Göçmenler ve Üye Devletlerin vatandaşları arasındaki devamlı etkileşim, bütünleşmenin temel mekanizmasıdır. Ortak forumlar, kültürlerarası diyaloglar, göçmenler ve göçmen kültürler üzerine eğitim ile kentsel ortamlardaki cezbedici yaşama koşulları; göçmenler ve üye devletin vatandaşları arasındaki etkileşimi arttırır.” Diğer bir maddede “Göçmenlerin ayırım gözetilmeksizin ulusun vatandaşlarına açık olan özel mülkiyet, kurum ve hizmet erişimi, daha iyi bir bütünlüğün alt yapısını oluşturur” ilkesi yer alır. Üçüncü maddede ise ulusal dili öğrenmenin önemine dikkat çekilir: “Ev sahibi topluluğun dilini, tarihini ve kurumlarını temel düzeyde bilmek, bütünlük oluşturabilmek adına mecburidir; bu temel edinimlerin göçmenlere kazandırılması başarılı bir bütünlüğü sağlayabilmek için gereklidir.”

Bütünleşmenin kültürel düzeyi, bazı durumlarda bütünleşmenin psikolojik düzeyi ile benzeşir. Örneğin bütünleşmenin bu iki türü, *çeşitlilik* ve *eşitlik* değerlerinin kabulü üzerine dayalıdır. Eşitliğin kabul edilmediği bir çeşitlilik varsa bu durumda ayrılma/ayrımcılık ortaya çıkar; çeşitliliğin kabul edilmediği bir eşitlik varsa bu durumda asimilasyon/eritme potası ortaya çıkar; eşitlik ve çeşitliliğin kabul edilmediği durumda ise ötekileştirme/dışlama ortaya çıkar. Bu iki değer arasında bir denge kurulduğu koşulda kişisel bütünleşme ve toplumsal çok kültürlülük meydana gelebilecektir.

Bu iki düzeydeki değişim süreçlerinin doğal olması da buna ikinci bir örnektir. Kültürlerarası ilişkiler zamanla gerçekleşir bu süreçte bireyler keşfeder, öğrenir, unuttur ve uyum sağlarlar; nihayetinde ise tercih ettikleri bir yaşam biçiminde kendilerine yer bulurlar. Benzer şekilde, toplumların bulundukları konum zaman içinde evrime uğrar. Evrimin bu ilk aşamasında söz konusu toplum, etnik bakımdan homojen bir milli devlet olmayı tercih eder. Ancak daha sonraki aşamada bunun gerçekçi bir bakış açısı olmadığının farkına varan toplum, azınlık grupları dışlamak ya da bu gruplara eşit katılım hakkı vermeyip ayrımcılık yapmak gibi bazı alternatif arayışlar içine girebilir. Barındırdığı tüm kültürel grupların ihtiyaçlarını dengeleme yolları arayan bazı toplumlar ise yine de baskın topluluğa ayrıcalık sunabilir.

Sosyal Dayanışma Sağlama

Bu kavramların empirik bulguların hayata geçirilmesi ile çağdaş çoğul topluluklar içerisinde yaşayan farklı kültürlere mensup insanlar arasında sosyal dayanışma sağlanabilir. Makalemde arka plandaki psikolojik süreçlerin niteliğini ve davranışlara ait bilişsel/duygusal boyutların uyumluluğunu baz alarak, kişinin psikolojik hayatında bütünlüğü sağlayabilmesinin mümkün olduğuna değindim. Ayrıca çok kültürlü politika düzenlemelerinin ve eşitliği kabullenmeye istekliliğin bazı topluluklara (kazandırılmış olduğundan ve) kazandırılabileninden bahsettim. Tüm topluluklarda yeterince iyi niyet bulunursa ve (Avrupa Birliği'nde olduğu gibi) kamu politikaları oluşturulursa, elbette ki bu durum için bir imkânlıktan bahsedilebilir. Hakkında kamuya ait genel algıların “çift taraflı kazanç” şeklinde değişebileceği bütünleşme/çok kültürlülük seçeneği, ileriye dönük bir yol olabilir.

Kaynakça

- Banting, K. & Kymlicka, W. (2004). "Do Multiculturalism Policies Erode the Welfare State?" In P. Van Parijs, (Ed.), *Cultural Diversity Versus Economic Solidarity* (pp.227-284). Brussels: Editions De Boeck Université.
- Berry, J.W. (1974). "Psychological Aspects of Cultural Pluralism." *Culture Learning*, 2, 17-22.
- . (1980). "Acculturation as Varieties of Adaptation." In A. Padilla (Ed.), *Acculturation: Theory, Models and Some New Findings*. (pp.9-25). Boulder: Westview Press.
- . (1984). "Multicultural Policy in Canada: A Social Psychological Analysis." *Canadian Journal of Behavioural Science*, 16, 353-370.
- . (1992). "Acculturation and Adaptation in a New Society." *International Migration*, 30, 69-85.
- . (1997). "Immigration, Acculturation and Adaptation." *Applied Psychology: An International Review*, 46, 5-68.
- . (1999). Aboriginal cultural identity. *Canadian Journal of Native Studies*, 19, 1-36.
- . (2001). "A Psychology of Immigration." *Journal of Social Issues*, 57, 615-631.
- . (2003). "Conceptual Approaches to Acculturation." In K. Chun, P. Balls-Organista, & G. Marin (Eds). *Acculturation: Advances in Theory, Measurement and Application* (pp. 17-37). Washington: APA Books.
- . (2005). "Acculturation: Living Successfully in Two Cultures." *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 697-712.
- . (2006). "Mutual Attitudes Among Immigrants and Ethnocultural Groups in Canada." *International Journal of Intercultural Research*, 30, 719-734.
- . (2008). "Globalisation and Acculturation." *International Journal of Intercultural Relations*. 32, 328-336.
- Berry, J.W. & Ataca, B. (2007). "Cultural Factors in Stress." In *Encyclopedia of Stress* (pp. 672-678). Oxford: Elsevier.
- Berry, J.W., Kalin, R., & Taylor, D.M. (1977). *Multiculturalism and Ethnic Attitudes in Canada*. Ottawa: Ministry of Supply and Services.
- Berry, J.W. Phinney, J.S., Sam, D.L. & Vedder, P. (Eds.) (2006). *Immigrant Youth in Cultural Transition: Acculturation, Identity and Adaptation Across National Contexts*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bourhis, R., Moise, C., Perreault, S., & Senecal, S. (1997). "Towards an Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach." *International Journal of Psychology*. 32, 369-386.
- Brooks, S. (Ed.) (2002). *The Challenge of Cultural Pluralism*. Westport: Praeger.
- George, U. (2006). "Immigrant Integration: Simple Questions, Complex Answers." *Canadian Diversity, Special Issue on Integration of Newcomers; International Approaches*. 5, 3-6.
- Government of Canada (1971). *Multicultural Policy: Statement to House of Commons*. Ottawa.

Kymlicka, W. (2001). "Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe." In W. Kymlicka & M. Opalski (Eds.) *Can Liberal Pluralism be Exported?* (pp.13-103). Oxford: Oxford University Press.

Phinney, J. (1990). "Ethnic Identity in Adolescents and Adults: A Review of Research. *Psychological Bulletin*, 108, 499-514.

Phinney, J. & Alipuria, (2006). "Multiple Social Categorization and Identity Among Multiracial, Multiethnic and Multicultural Individuals: Processes and Implications In R. Crisp & M. Hewstone (Eds.) (2006), *Multiple Social Categorization: Processes, Models, and Applications* (pp. 211-238). New York: Psychology Press.

Phinney, J., & Devich-Navarro, M. (1997). "Variations in Bicultural Identification Among African American and Mexican American Adolescents." *Journal of Research on Adolescence*, 7, 3-32.

Redfield, R., Linton, R., & Herskovits, M.J. (1936). "Memorandum for the Study of Acculturation." *American Anthropologist*, 38, 149-152.

Ryder, A., Alden, L. & Paulhus, D. (2000). "Is Acculturation Unidimensional or Bidimensional?" *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 49-65.

Sam, D. L. & Berry, J.W. (2006) (Eds.). *Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ward, C. (1996). "Acculturation." In D. Landis & R. Bhagat (Eds.), *Handbook of Intercultural Training* (2nd ed., pp. 124-147). Newbury Park: Sage.

Ward, C. Bochner, S. & Furnham, A. (2001). *The Psychology of Culture Shock*. London: Routledge.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler meselelerine yoğunlaşan, gönüllülük odaklı, açık erişim, akademik bir web sitedir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını, ekibimizde gönüllü olarak görev almak için sosyalbilimler.org/basvuru sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da @sosbilorg kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde *sosyalbilimler.org*'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

sosyalbilimler.org'da yayımlanan metin, video ve podcastlerin paylaşıldığı Telegram grubuna t.me/sosbilorg adresinden katılabilirsiniz.